будь-якому джерелі, з позиції її відповідності реальним фактам, іншим джерелам інформації. Тому важливими є завдання на зразок: «Відберіть важливу інформацію з джерела», «Підсумуйте інформацію, подану у джерелі», «Оцініть інформацію щодо достовірності та упередженості». Така робота допомагає учням усвідомити, що історичні джерела не завжди є об'єктивними, що не існує єдиної істини щодо минулого та надає йому можливість виробити власну позицію, свій погляд щодо історичних фактів і свідчень [4]. Одним із методів формування вміння роботи з історичними інтерпретаціями є залучення учнів до створення ними власних історичних інтерпретацій на основі дослідження декількох джерел, що висвітлюють одну подію чи явище з різних позицій. Такий підхід дозволяє учням зрозуміти загальні підходи походження історичних інтерпретацій [2; 4].

Література

1. Мороз П., Мороз І. Аналіз стану використання історичних джерел у навчанні історії в старшій школі // Український педагогічний журнал. - 2019. - № 4. - с. 142-153. DOI https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-4-142-153

2. Мороз П. , Мороз І. Концептуальні підходи до конструювання практикуму «Історія України в джерелах» // Проблеми сучасного підручника. – 2018. - Вип. 21. - с. 261–270. DOI https://doi.org/10.32405/2411-1309-2018-21-261-270

3. Мороз П. В., Мороз І. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник / П. В. Мороз, І. В. Мороз - Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.

4. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі: методичний посібник. / О. Пометун, Г. Фрейман. — К.: Ґенеза, 2005. 328 с.

5. Страдлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії : посіб. для вчителя / Р. Страдлінг. - Страсбург: Рада Європи, 2007. 65 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ ЛІЦЕЮ МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ ЛИСТУВАННЯ

Новосьолова Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

В умовах інформаційного суспільства кожна суспільна сфера потребує ефективних комунікаторів. Відповідно, для успішного інтегрування в соціум суб'єктові освітнього процесу необхідно збагачувати комунікативний досвід, здобуваючи знання загальноприйнятих правил мовленнєвої поведінки. Компетентному мовцеві потрібно засвоїти необхідний набір формул, за допомогою яких він зможе, зокрема, звернутися з приватним чи офіційним листом до знайомої або незнайомої людини з повідомленням, подякою,

вітанням, підтримкою, проханням, для обміну думками, ідеями, пропозиціями й реакцією на них тощо.

Аналіз останніх публікацій, праць вітчизняних дослідників і науковців ближнього зарубіжжя щодо висвітлення питань ділового й приватного листування в мережі Інтернет (Є. Іванова), віртуального епістолярного дискурсу (І. Пожидаєва), специфіки мережевого спілкування школярів (І. Євсеєва), комунікативнопрагматичної організації епістолярію (Н. Ковальова, А. Попова), зіставлення традиційних форм листування з сучасними формами електронного листа (А. Кожеко) свідчить про певний інтерес до проблеми епістолярної комунікації, але водночас спостерігаємо брак навчально-методичних розроблень, які реалізували б основні аспекти роботи над активізацією в учнів умінь і навичок створювати тексти жанру листування, особливості якого зумовлені специфікою сучасної комунікації.

На основі синтезування поглядів учених (Ф. Бацевич, Н. Бєлунова, Н. Голуб, Т. Груба, І. Корольов, В. Маслова, Л. Матусевич, І. Паславська, Р. Помірко, О. Селіванова та ін.) доходимо висновку, що для добору мовленнєвого жанру варто враховувати ситуацію спілкування; комунікативну мету; характер комунікації (офіційна чи неофіційна); сферу мовленнєвого спілкування (побутова, професійна, громадська, наукова, ділова та ін.); адресата (активний/пасивний; особистість/колектив/маса; чоловік/жінка; рівний/підлеглий; ровесник/молодший/старший).

До жанру листування (далі ЖЛ) відносять тексти, які мають певні структурні елементи, що надіслані адресатові з метою поінформування його і/або одержання від нього відповіді [4]. Є два основних види листів: ділові (для листування між державами, установами, організаціями тощо в процесі їхньої офіційної діяльності) і приватні (для листування між родичами, приятелями, друзями) [2].

ЖЛ відрізняється від інших мовленнєвих жанрів низкою особливостей, а саме: наявністю однієї або кількох тем, поєднанням у тексті ознак монологічного й діалогічного мовлення, використанням відповідно до сфери листування мовних засобів (книжково-писемних у ділових і усно-розмовних у приватних), усталеною композицією тексту, дотриманням етикетних норм спілкування, урахуванням адресата мовлення, характеру повідомлення, епістолярних традицій, мовних норм [4, с. 133].

Варто зазначити, що з розвитком інформаційних технологій сучасне ділове й приватне епістолярне спілкування здебільшого перенесено у віртуальну площину глобальної комп'ютерної мережі, а комунікаційні процеси переходять у текстовий письмовий формат (роботи Н. Амяга, Ю. Бабаєвої, О. Белінської, , І. Пожидаєва, І. Шевченко та ін.).

Організація мережевої взаємодії стала важливим складником життя школярів і педагогів, зокрема в умовах вимушеного режиму дистанційної освіти. Як показує практика, у процесі електронної комунікації відбувається змішування ознак ділового й приватного листування. Висока швидкість надсилання електронних листів впливає на частотність обміну інформацією.

Межі дотримання етикетних формул розмиваються, а подекуди ігноруються, спостерігаємо усічені форми звертань, привітань, заключної формули ввічливості, трансформацію структури листа в бік спрощеної моделі викладу, відсутність певних обов'язкових композиційних елементів. Так, прагнення економії часу призводить до глобальної безграмотності, тенденції недотримання мовних норм, відповідно, наявності орфографічних, стилістичних і пунктуаційних помилок, що свідчить про низький рівень володіння мовою і її нормами учасниками мовленнєвої взаємодії.

Забезпечити ефективну комунікативну активність мовців і взаємодію між ними можна завдяки зосередженню уваги вчителів української мови та літератури на засвоєнні учнями особливостей МЖ листування й подальшому використанні вироблених умінь і навичок у щоденній практиці. Необхідно забезпечити системність у роботі над засвоєнням теоретичних положень, формуванням життєво важливих умінь, набуттям комунікативного досвіду в різноманітних життєвих ситуаціях, що сприятиме налагодженню міжособистісних стосунків, подоланню бар'єрів у спілкуванні, розвитку впевненості в процесі самореалізації учнів.

Зосередимо увагу на виробленні в учнів умінь використовувати мовленнєвий ЖЛ засобами компетентнісно спрямованого підручника української мови для 11 класу (автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова) [1]. Автори цього підручника, який є нині чинним, розробили і впровадили в освітній процес систему завдань, спрямовану на активізацію мовленнєвих жанрів, вивчення яких уперше введено до шкільної програми з української мови для учнів 10-11 класів (рівень стандарту) [3]. Практичне впровадження жанру листування, набуття досвіду застосування його у мовленнєвій практиці відбувається за допомогою спеціальних завдань, вправ і запитань, текстів, ситуаційних вправ, схем, алгоритмів виконання дій, які спрямовані на досягнення передбачених навчальною програмою кінцевих результатів і реалізацію поставлених учнями власних цілей.

Розв'язуючи запропоновані авторами підручників завдання, учні передусім мають усвідомити, що успішність електронної комунікації залежить від дотримання правил написання електронного повідомлення, а саме: грамотності, чіткості викладу основного змісту, стислості, ввічливості, вибору доступного усім поштовим сервісам шрифту, зазначення координат для зворотного зв'язку, оперативної відповіді на одержаний лист. У підручнику містяться ці правила для опрацювання старшокласниками. Зазначені правила дещо повторюють принципи традиційного листування, усвідомивши які, учні вироблять звичку продумувати й правильно формулювати тему кожного власного листа, вивіряти написане щодо грамотності його перед надсиланням.

Наступність у навчанні жанру листування можна простежити на рівні технологій навчання, методів і прийомів. На спеціальних уроках ознайомлення з жанром, систематизації понятійного апарату передбачено роботу над вивченням суті ЖЛ, його видів, структури, життєвою доцільністю

й мети його використання, особливостями мовного оформлення. Учні мають усвідомити, що теоретичні відомості – це матеріал, який є інструментом для вибудовування будь-якої конструкції, доцільної в певних життєвих умовах, для комфортного співіснування. Пропонуємо учням ситуації, у яких цей ЖЛ необхідно застосувати.

Ефективними є завдання, спрямовані на обґрунтування вибору мовленнєвого жанру, коригування змістового наповнення й мовного вираження. Пропонуємо, зокрема, такі завдання й запитання: *«Яке значення для людини мають листи?»; «Про що потрібно подбати заздалегідь, перш ніж починати писати лист?»; «Прочитайте лист. Визначте комунікативну мету автора, сформулюйте основну думку. Яких елементів тут бракує? Яким постає перед вами адресант? Що найбільше вразило вас? Напишіть декілька речень у відповідь автору або прокоментуйте текст»; «Прочитайте приватний лист Тараса Шевченка, що є зразком епістолярного жанру. Прокоментуйте, наскільки важливо знаходити час і можливість для написання листа рідній людині?»; Прочитайте вірш Ліни Костенко. Чому він має таку назву? Чим викликана потреба писати листи у вас?»; «Прочитайте. Узагальніть інформацію, яку містять тексти, й розкажіть про значення жанру листування. У яких життєвих ситуаціях жанр листування особливо важливий?»; «Напишіть есе «Як листи змінюють моє життя?»*

Отже, упровадження мовленнєвих жанрів, зокрема жанру листування, у шкільну практику здобувачів освіти є дієвим механізмом перетворення мовних знань і набутих умінь в ефективне володіння ними відповідно до комунікативного наміру й відповідної ситуації спілкування.

Література

1. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Українська мова (рівень стандарту) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. – Київ : Педагогічна думка, 2019. – 232 с.

2. Калёнова Н. А. Текстология частного письма // Текст как единица филологической интерпретации: сборник статей II Всероссийской научно-практической конференции с международным участием (20 апреля 2012 г., Куйбышев)/ отв. ред. А. А. Куруленок. – Новосибирск, 2012. – С. 96–101.

3. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи (рівень стандарту). [Електронний ресурс] Доступно: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv (Дата звернення − 13. 10. 2020 р.).

4. Фесенко О. П. Эпистолярий: жанр, стиль, дискурс // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. – № 23. – С. 132–143.